

10-75122695

Radomir Konstantinović:
PENTAGRAM, Forum, Novi Sad,
1966.

Naviknuti da u filozofskim traktatima, a „Pentagram“ je upravo to, vidimo subjektivne projekcije bilo sveta kao celine, bilo pojedinačnog fenomena, uvek očekujući od autora da nam prezentira neku svoju koncepciju, otačemo razočarani. Jer „Pentagram“ je sasvim specifična knjiga, jedna obimna i razuđena meditacija povodom i o filozofiji i njenim osnovnim kategorijama. Duhovita, mada teško čitljiva analiza po sistemu antagonističkih dualiteta: smisao — besmisao, svest — instinkt, dinamično — statično, misao — materija, ova Konstantinovićeva knjiga započeta je i dosledno do kraja napisana sa pretenzijama da nas uveri in ultima analysi u nemogućnost da osmotri i shvati osnovne elemente kosmičkog postojanja, da se oslobodi varki čula, diktature konvencija i da nam objasni suštinu istina i prave motive ljudskih reakcija na svet oko nas.

Konstantinoviću treba odati priznanje za izuzetnu hrabrost, neverovatnu upornost kojom je prodirao sve dalje, o goljujući egzistencijalno jezgro, taj kosmički total sakriven u naslagama višeničnim nadgradnjama, što je beskompromisno uklanjao iluzije i dokazao da je između čovekove deskripcije sveta i njegove stvarne morfologije velika razlika. Tamo gde je filozofija obično zastajala, na granici smisla, njegova avantura tek počinje.

No uprkos svih komplikacija koji se mogu uputiti njegovom besprekornom stilu, iznenađujućim erudiciji i veštini s kojom koristi svoje poznavanje materije, Konstantinović se mora zameriti mnogo šta.

Pre svega, njegove polazne premise su pogrešne. Zeleo je da pronade apsolutnu lačku koja je izvor svega i na kojoj se poništavaju suprotnosti, brišu granice realnog i irealnog, gde se misao može eksteriorizirati od svesti i posmatrati sa-

TRAŽENJE APSOLUTNOG

TOMISLAV KETIG

mu svest kao i svaki drugi objekt percepcije. Apsolutne tačke, međutim, nema pa je jedna suptilna kritika idealizma porazila samu sebe jer je od idealističke pretpostavke krenula.

Konstantinovića mnogo šta uznemirava: i nemoguć da se u galopu vremena stane a da ne prestane akcija, igra; i bespovratno izgubljena svemoć detinjstva, svemoć volje da udovolji imaginaciji i pristajanje imaginacije da bude prevarena; prokletstvo svemirskog trkača Kairoa; pravi identitet Hamleta; tragedija heroja — igrača, koji ne samo što gubi partiju protiv sudbine, protiv kosmosa, protiv starog i prošlog, već nad njim i komentarišu njegov put neki horovi, neko nadvremensko mišljenje, nešto što priča ali ništa ne čini, ne sprečava niti menja razvojnu liniju tragedije pojedinca.

I niko, naravno, ne može poreći postojanje mnogih razloga za Konstantinovićevu zabrinutost. Ali on je zaželeo da sve te razloge sabere u jedan vrhovni zajednički razlog. A za autora ove knjige karakteristična je doslednost i on je taj razlog u kojem su sadržani svi razlozi — iskonstruisao.

I tako redom. Konstantinović teži tome da pronade nekoliko univerzalnih elemenata, da prođe do klica iz kojih se razgranalo i razmrežilo ovaj komplikovani svet u kojem duh nikako da se dovine do potpune spoznaje, kojem istine izmiču kao i Kairo, duh proklet da ga u blizu vremena uvek nanovo privuku promene,

budućnost, duh stvoren da analizira a osuđen da nazire i proroci.

„Autor „Pentagrama“ previda, međutim, da klice ne postoje. Sistem, organizovanost, smisao, red, logika — sve su to osobine specifične za duh, ali neprisutne u materiji koja ga emanira. Neprisutne sem u smislu strukturalnosti koja omogućava takav fenomen — duh. Nije čudno što je idealistička filozofija stalno stvarala sisteme, jer je pošla obrnutim putem i jer je duh priznavala za vrhovno počeło. Čudno je da Konstantinović inače suptilni dijalektičar i materijalista, ne primećuje čak ni na kraju teksta da se celo vreme kretao u istim koordinatama.

Konstantinović je, u stvari, u svom dokaznom postupku sjedinio dve inkompatibilna sveta: realni, materijalni svet i svet literature, pa je svoje teze o materijalnom svetu počeo potkrepljivati literarnim argumentima. Ali ne može se Hamletom dokazivati čovekov identitet, jer Hamlet, suprotno onome što Konstantinović misli, nije reprezentant čoveka već reprezentant jednog mišljenja, jedne filozofske i umetničke personifikacije. Ista stvar je i sa Faustom, a okosnica Konstantinovićevo dokaznog postupka upravo su takvi likovi, svet istorijske usaglašenosti umetničkih stavova iz koje proizlaze sve podudarnosti mišljenja i emocija i svi afiniteti kasnijih generacija za dela prehodnih.

Sve ove krupne zamerke ne znače da se na izvestan način ne može voleti ova

knjiga. Ona se čita sa istim interesovanjem sa kojim se sluša neobavezno medijirano duhovitog i veoma obrazovanog čoveka povodom raznih stvari od kojih je svet načinjen. Ona zabavlja bogatstvom činjeničnog materijala, veštinom kojom je to sklopljeno u mozaik da bi se dokazalo da je apsurd odbrambeni štit duhovne impotencije, indirektno priznanje poraza u avanturi da se prede prag smisla i otkriju nova stajališta jer se sa postojecim sve toliko dobro vidi da to izaziva sumnju u autentičnost viđenog. Ali to Konstantinovićevu uverenje da postoji iza, da postoje ta tajanstvena, ograničena mogućnosti duha skrivena, stajališta ipak je samo tragičan optimizam zabrinutog filozofa koji primećuje da se Kairos približava nečemu neprelaznom, da vreme umire. Konstantinović konsternirano odbacuje mogućnost da se bude svestan prevare, iluzije i da se ipak po njenim konvencijama živi. Ali apsurd je ipak činjenica, a potreba življenja u okviru iluzija jedina mogućnost. Ukoliko kao alternativno ne prihvatimo smrt, Noćevanstvo je, u krajnjoj instanci ipak konstruktivna zajednica, jer želi da bude, da postoji, da traje.

I, na kraju, još jedno pitanje: da li je današnji čovek — Faust? Meni izgleda da nije, ako se uzme karakterističan reprezentant epohe. Karakterističan reprezentant epohe je zarobljenik materijalne civilizacije koji samog sebe sve više okiva i koji je i sudbinu sveta prepustio nekom nadljudskom mehanizmu, a za sudbinu lepote i sudbinu filozofije nije preterano zainteresovan.

Konstantinović, međutim, ima pravo da se oseća kao Faust. On, sudeti to po ovoj knjizi i jeste. No to već nema veze sa istorijom. To je još jedna umetnička avantura duha koja se završila lepo i neuspelo.

Tureći za demonom smisla, sudbine i svesti, Konstantinović je lukavo postavio svoj pentagram. Ali je umesto demona u pentagram uhvatio — samog sebe.

vedre igrarije duška trifunovića

Duško Trifunović:
TUMAČ TIRANIJE. Veselin Masleša,
Sarajevo, 1966.

Posle tri knjige pesama sličnog zvuka i dosta ujednačenih vrednosti (*Zlatni kuršum, Jetke pripovijetke, Babova rdava baština*), Duško Trifunović, čelni pesnik mlade generacije bosanskohercegovačkih pesnika, pravi smeo i podosta rizičan zaokret ka područjima banalnih, svakodnevnih, tzv. nepetskih tema koje su ga odvek zanimala. I u ranijim knjigama Trifunović je nastojao da se približi podnebljima u kojima poeziji nema žica, zapravo postojećem vremenu i prostoru u kojem se poezija ne ume osmisлити. U knjizi *Tumač tiranije* pesnik *Zlatnog kuršuma* otrgao se čak i od sopstvenog pesničkog zaleđa, ušavši smelo u za savremeno pesnika osobito opasnu avanturu opredeljivanja za jezik svakodnevnog i pomalo profanog tematiku, što treba da označi profor poezije u strana joj, prividno nepetska tla.

Zagonetni i neobičajeni naslov knjige otkriva osnovnu i začetnu pesnikovu ideju: rastumačiti svet tiranije koji nas okružava, iz kojeg nikako ne možemo izjedriti, u kojem smo zatočeni rođenjem osuđeni na tiraniju predmeta i svega čega se dotičemo. Čovek ne ume izbeći tiraniju bivstvovanja i trajanja u svetu koji potpuno ne može izmeniti, on je *odvajkada bio balon koji nema svoju opnu, još otkako je bog postao / njegove su manije / pripremale za me oklop / za me opnu / za me oko tiranije*. Odgovetna simbolika naslova je utkana u skoro sve pesme knjige: pesnik je *tumač tiranije*, tumač njenih pojavnih oblika u životu — *tiranija* je svet u kojem živimo nemoćni da mu se suprotstavimo i da ga u korenu izbegnemo.

U pesmi *Tiranija* simbolika naslova poprma jedno konkretnije i uže značenje: tiranija je u stvari nadmoćnost nevidljivih i neopipljivih sila nad samim čovekom, nadmoć neumitne proznošti nad čovekovom materijalnom neiražnošću:

pero zubac

10-75122695

Radi pa radi
a umiru stari
a stare mladi
a umiru stari
a stare mladi
a sunce se hladi
i radi samo radi

Šta preostaje čoveku u kolu stalnog obnavljanja istih misli, istih pokreta, istih dana; šta mu preostaje do svesti o svom zaludnom naporu da izbegne tiraniju svakodnevlja, svog nasušnog a neopodnoh bitisanja u svetu koji se vrti u vazdu istom vrtlogu dok umiru stari i stare mladi, i tako u beskonačnost. Pesnikov otpor tiraniji sklučen je u njegovoj nehajnoj, bašmebrigaškoj osami usred sveta, u izvesnoj vedroj rezignatnosti čoveka koji zna šta mu preostaje i koji se na sav glas smeje, začikava sve redom, kao pajako koji iskonsku tugu krije u peti a pred svetom igra svoju zanesajavku uzaludnu igru veselosti. U tom otporu tiraniji koju sam osmišljava, Trifunović je usvojio novi jezik, nove simbole, novu tematiku, začevši rizičnu igru sa dostojanstvom poezije u kojoj se mora poneti i izgubiti. Trifunović je zacelo dobio u iskustvu spoznaje novih svetova, novih ritmičkih i idejnih struktura pesme, ali je izgubio u svojoj, teško stečenoj, pesničkoj originalnosti jer se isuviše ačio, šegačio, frijao rečima, nemilice propisao svoju anegdoticnost i dragoceni lirski humor, narativisao i parodirao sebe staroga, i sada sveže i neponovljivo iz *Babove rdave baštine*. Potonja liriska avantura *Duška Trifunovića* nije na nivou njegovih pređašnjih dometa, ali je kao eksperiment višestruko značajna i za pesnika i za savremenu poeziju jer je pokazala dokle sve poezija može doći a da ne prestane biti ono što jeste. Ovakva knjiga se više ne može napisati niti se na njoj može zaustaviti. Najbolje je oceniti kao prolegomena za nove pohode *Duška Trifunovića* u neotkrivene svetove poezije.

Jezik *Tumača tiranije* prilagođen je tematici kojom se knjiga bavi. To je ko-

liko urban toliko i arhijezik običnog ravnodnevlja, običnog govora, na mahove narodski, vickast, raskalašan — ali i profani i iskarikirani administrativni jezik (rešenja, moibi, žalbi i sl.) po prvi put sistematski korišćen kao jezik poezije. Pesnik se ne libi ni dosadnih obrazaca statističkog jezika: (*A u odnosu na trideset treću / današnje stanje mojih godina / neuporedivo je / u porastu...*) U suštini, pesnik je pokušao da karikirava izvesne pojave njihovim jezikom i simbolima i u tome je delimično uspeo. Na žalost, nekada je karikirao i teme koje ne trpe takav tretman, kao što je često i retorikično dualcima razblaživao sublimite nekih lepih i veoma svežih pesama (*Časna dokolica, Bravarija i Marija, Ana tema, U se na se i uza se*).

Duško Trifunović isuviše voli reč, on joj se podaje, nekontrolisano se igra njenom ostricom, okreće je na jeziku kao vašaški maestro tanjir na prstu. On ne ume sputati svoj široki i bujni senzibilitet, u pesmama se poigrava sa svetom, toliko se bacaka rečima da ima trenutak u kojima će kao da zapeva. On zna šta radi i šta hoće, namerno se poigrava da vidi šta sve pesma može. Ali — kraja ne zna.

Štivalac starih Trifunovićevidnih pesama tražice u knjizi samo ono što se nastavlja na zacrtanu liniju *Zlatnog kuršuma*. Otkrivanje tipičnih trifunovićevidskih motiva i govornih manira ne zahteva mnogo truda. Lako se da nazreti gde je pravi, onaj razbarušeni ali lirski disciplinovani, Duško Trifunović:

Moj život ne bilo te
eno mi reku gaze
učenice Više devojčke škole
i krišom nose cveće

Evo onog pesnika koji ume da šarmira najobičnijom strofom, koji ume da napiše takve stihove koji se pamte za ceo život a da čovek ne zna zašto je baš njih upamtiio. I u *Tumaču tiranije* ima blistavih trenutaka Trifunovićeve umešnosti da

govori prostim i veoma čistim jezikom i da tvori vanredno ekspresivne slike i raznolike i bogate ritamske obrate (*Ovaj sat? / to su reči moje majke / iste reči iste reči / iste reči / da se čuvam da se čuvam...*)

Humorna nota Trifunovićeva, sem ako nije prevorsirana do zloupotrebe, još uvek, u svojim najboljim oblicima, teško da ima premea u savremenom mladoj poeziji:

Ima li većezy greha
do ružnoj ženi dati
da žensku decu radi?

O gospodine dože
prevelika beša tvoja
i onaj Noja lađa.

U *Tumaču tiranije* ponekada se udružuje Trifunovićeva oprobana duhovitost i rafinirana ironija, i najčešće tvore bolje pesme knjige. Iz takvog *ortakulka* nikle su i u celini dobre pesme. *U se na se i uza se, Čist znak, Suveren Ana tema, Izvrši pa se žali*.

Novom knjigom Trifunović se podosta približio estradnoj poeziji, svesno usvajajući neke principe estradizma. (Povišeni ton, neprevrela patetičnost, vrcav i lak humor, čist zvuk i jednostavna struktura stihova, posvećivanje pažnje izgovornim vrednostima stihova i sl.) Stihovi iz Trifunovićevidnih estradnih pesama lako se pamte po neobičnim vrcavim ekklamacijama:

Moj brat svaki dan napravi lokomotivu
ona je teška industrija
i ona je taj fundament —
a uz put diše čist zrak.

Knjiga *Tumač tiranije* mali je doprinos Trifunovićevo pesničkom rastu i opusu. Ona je nastala zacelo u trenutcima pesnikove neodmoćice: kome treba da služi poezija i šta su njeni ciljevi. Ali se i pesnik grdno prepuno rekavši:

Jer se ne sme biti mudar pre vremena
i ne sme se biti mudar mimo sveti.

